

УДК:811.111'373.49:316.334.3

К. О. Кантур,
викладач

(Одеська національна юридична академія)

ЕВФЕМІЯ В СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Стаття висвітлює питання, пов'язані з функціонуванням евфемізмів та їх прагматичними завданнями в комунікативному просторі, шляхом визначення соціально-економічних та політичних факторів, що обумовлюють поновлення евфемістичного простору новими одиницями, а також аналізу концептуально-семантичних і прагматичних особливостей евфемізмів у соціально-економічному дискурсі.

Під евфемією розуміють вибір більш м'яких, менш категоричних засобів презентації різноманітних понять і явищ, які вживаються з етичних, дипломатичних міркувань, а також з міркувань політичної коректності.

Проблеми евфемії були предметом уваги багатьох лінгвістів, які намагалися визначити лінгвістичний статус евфемізмів [1; 2], проаналізувати шляхи їх утворення [3], знайти критерії їх виділення при систематизації лексичних одиниць та лексикалізованих сполучень [4], нарешті, класифікувати їх за тематичною основою [5] та ін.

У значно меншій мірі виявились опрацьованими питання, пов'язані з функціонуванням евфемізмів та їх прагматичними завданнями в комунікативному просторі, зокрема, у сфері соціально-економічних відносин. Однак ця проблема не тільки не втратила своєї актуальності, але, на сьогоднішній день, у зв'язку з вимогами політкоректності здобула особливої гостроти. У цьому плані виникає і ряд конкретних завдань, які ще очікують свого вирішення. Зокрема, важливими є:

- 1) визначення соціально-економічних, політичних та інших факторів, що обумовлюють поновлення евфемістичного простору новими одиницями;
- 2) виявлення сфер найбільш активної евфемізації;
- 3) аналіз концептуально-семантичних і прагматичних особливостей конкретних евфемізмів у вказаній сфері.

Зрозумілим є те, що в межах однієї статті всі ці питання висвітлити неможливо, тому **метою** нашого дослідження є опис лише найбільш активної сфери англомовної евфемії в соціально-економічному комунікативному просторі, яка стосується незахищених верств населення.

Існують різні дефініції евфемізмів [6: 521; 7: 135], які незважаючи на їхню варіативність, об'єднуються одним головним прагматично-функціональним принципом, – це пом'якшення категоричності висловлювань, заміна негативних оцінок на нейтральні, або навіть позитивні. Цей намір нівелювати загострені соціальні проблеми, показати дійсність в більш привабливому світі є головною метою вжитку евфемізмів у вказаній сфері.

Ми вважаємо, що евфемізми – це слова-синоніми або синонімічні словосполучення, що використовуються замість інших з метою затемнення тих сем, актуалізація яких є небажаною з точки зору соціально-політичних, соціально-економічних, етичних, релігійних та інших міркувань.

Слід визначити, що евфемізми відносяться до розряду лексики, який відрізняється несталістю та динамічністю. Багато лексем, які спочатку кваліфікувались як евфемізми, потім перейшли до розряду загальноновживаної нейтральної лексики. Тому й відповідні позначки у словниках швидко застарівають. Тем не менш із достатнім ступенем надійності можна простежити особливості евфемізації на певних часових зрізах. Далі ми зупинимось на засобах евфемізації, які широко вживаються у сфері соціально-економічних відносин з 80-х років ХХ ст. й залишаються такими зараз.

У текстах, в яких розглядаються питання соціального забезпечення, поряд з базовим висловлюванням *old people* (старі) вживаються слова та висловлювання, в яких песимізм та безперспективність, що закладені у семантичній складовій слова *old* змінюються на словосполучення, в яких сема вікової детермінації поступається місцем віковій відносності: *elderly people*, і кінець кінцем, словосполученням, в яких реалізується навіть сема певної життєвої перспективи: *advanced in years*. Останнє взагалі звучить дуже оптимістично, якщо враховувати той факт, що йдеться про людей, які проживають останній відрізок свого життя.

У текстах, в яких розглядаються питання безробіття, поряд із домінантним словом *unemployed* при характеристиці цієї групи населення переважно вживаються евфемізми та евфемістичні перифрази. Найбільш поширеними є такі:

- 1) *unwaged*, які не отримують зарплатню. Але факт неотримання зарплатні може пояснюватися різними причинами, в тому числі й небажанням людини працювати. Сема вимушеної відсутності роботи й відповідно зарплатні саме з цього приводу у слові *unwaged* є затемненою;

2) *voluntarily leisured*. Останнє в загалі звучить з достатньою долею цинізму по відношенню до знедолених чоловіків та жінок, оскільки в слові *leisure* та його похідних сема проведення часу в розвагах є одною з головних. У цих словах є натяк на те, що людина і не досить бажає працювати або нічого не робить, щоб знайти роботу, яка їй підходить або подобається;

3) *[people] who are not in work* і 4) *[people] who are out of work*. У цих двох останніх висловлених сором'язливо замовчуються причини, за якими людина не працює, не вказується, що вона позбавлена можливості знайти роботу. Ці необразливі, на перший погляд, висловлення приховують реальну ситуацію, невілюють гострість проблеми безробіття.

Саме період, коли людина не має роботи, описується в текстах, що аналізуються, як *period of inability to earn*, де безробіття трактується дуже м'яко як *inability to earn*, – неможливість заробляти гроші.

Слова *poverty* (бідність) та *hardship* (нужда) в проурядових СМІ та пропагандистських проспектах та буклетах практично відсутні або вживаються дуже рідко [8]. Їхнім найчастіше вживаним субститутом є слово широкої семантики *need*. Люди, які живуть за межею бідності, визначаються також за допомогою перифраз, без вжитку ключового слова синонімічного ряду *poor*:

- 1) *[people] on low incomes* або *[people] on a low income*;
- 2) *low earners*;
- 3) *families in financial need*.

Як бачимо, тяжке матеріальне становище людей завуальоване в цих перифразах словами та термінами економічного блоку: *income*, *earner*, *financial*, на тлі яких втрачається дійсний статус людей, які змушені ледве жити.

Соціально неблагополучні групи населення (алкоголіки, злочинці, наркомани і т. ін.), як правило, називаються узагальненими так званими "еластичними" словами :

1) *Disadvantaged [people]*, люди, яким не пощастило, які не мають жодних переваг. Тут повністю затемнюється міра соціального зла, дуже серйозна біда, в яку потрапили ці люди, та повністю приховуються корені становища, в якому вони опинились;

2) *Vulnerable [people]* – уразливі люди. Підкреслюється відсутність вольових якостей, невміння протистояти труднощам життя, але соціально-економічна складова повністю відсутня.

Як відомо, ще одна проблема будь-якої держави – це проблема житла. Жоден мер міста не хоче визнавати, що у нього є приміщення, не призначені для життя, тобто справжні нетрі. Тому у своїх інтерв'ю, в проурядових ЗМІ, в газетах та журналах, що контролюються місцевою владою, ключове слово синонімічного ряду *slums* (нетрі) замінюється більш обтічними словами, в яких сема неможливості життя поступається місцем іншим семам, наприклад, семі локативного позначення. Саме так відбувається, коли замість слова *slums* з'являється словосполучення *inner city* [9: 135]. Це словосполучення виникло у Великій Британії у 70-х роках ХХ ст., коли квітучі райони, якими вони були у Вікторіанську епоху, перетворились у лиховісні місця, усіяні нетрями та руїнами. Сема локативного індикатора не вказує на якість житла, якість будинків. Але останнім часом це словосполучення поступово втрачає функцію засобу евфемізації. *Inner city* все більше асоціюється з тими самими смислами, які притаманні лексемі *slums*. Той факт, що дане словосполучення дуже часто вживається в критичних жорстких статтях поряд зі словами, які називають речі своїми іменами, свідчить про те, що сема локативності витискується семою розвалу, руйнації. Коли цей процес буде завершено, словосполучення *inner city* остаточно перейде в розряд одиниць загального вжитку – й втратить свій статус евфемізму.

Більш виправданим видається, на наш погляд, вживання засобів евфемізації, коли йдеться про фізичні недоліки, психічні захворювання та розумову відсталість окремих груп населення. З етичних міркувань ці групи населення, яким потрібна соціальна допомога, у цілому кваліфікуються як:

- 1) *people in difficulty*;
- 2) *people in need*;
- 3) *people / families at risk*.

Замість слова *invalid* вживаються такі перифрази, як:

- 1) *people with physical disabilities or sensory impairment*;
- 2) *the physically disabled people*;
- 3) *severely disabled people*;
- 4) *people who are unable to work*.

Слово *disabled* витискує такі лексеми, що вказують на фізичні недуги, як *invalid*, *crippled*, *cripple*, де сема фізичної вади є головною або досить прозорою. Це стосується також й відповідних іменників та дієслів: замість *invalidness* використовується слово *disability*, де підкреслюється недієздатність, але відсутня вказівка на фізичні недуги.

Паралізовані люди (*people paralysed; paralytics*) визначаються як *persons with mobility needs*, де знов використовується слово широкої семантики *needs*.

Достатньо гуманно звучать й характеристики людей, які потребують допомоги фахівців – психіатрів. У текстах, що аналізувались, ніколи не зустрічаються такі лексеми, як *madness* та *mad* або *craziness* та *crazy*. Люди з фізичним розладом кваліфікуються як:

1. *disordered [people];*
2. *mentally ill [people];*
3. *mentally handicapped [people].*

Найбільш коректним у цьому блоці слів та висловлювань можна вважати *people with special needs*, де сема психічного розгляду взагалі відсутня, в той час коли в перших трьох із названих сема ментальності присутня експліцитно. Божевільні з проявами буйності (*raving mad people or violent mad people*), як правило, визначаються як *patients at risk to themselves and others*.

Як ми вже зазначили, зараз слово *mental* часто випускається з етичних міркувань.

Щодо розумово відсталих людей, то й тут можна простежити евфемістичні трансформації, поступовий перехід цих слів з розряду евфемізмів до розряду загально вживаних одиниць:

Idiots, imbeciles and feeble-minded become low, medium and high-grade mental defectives. All are now to be lumped together as patients of severely subnormal personality. The insane became persons of unsound mind, and are now to be mentally-ill patient [10: 174].

Зараз, як ми вже зазначили, висловлення *mentally-ill patients* починає поступатися місцем перифразам, де сема ментальності зовсім затемнена, як у словосполученні *with special needs*.

Як бачимо, цей процес евфемістичних переходів продовжується. Як тільки з'являється новий евфемізм, попередні більш активно починають витискуватися в область нейтральної загальноживаної лексики.

Останнім часом зросла роль віддієслівних прикметників *disadvantaged* та *challenged*. Як елементи евфемістичних перифраз вони почали вживатись у 80-х роках ХХ ст. Прикметник *challenged* як евфемістичний субститут лексеми *crippled* вперше було вжито соціальними робітниками, які в такий спосіб намагались захистити своїх підопічних-інвалідів, від психологічних травм. Пізніше *challenged* став активним елементом евфемістичних словосполучень, наприклад, такого, як: *visually challenged* (сліпий або зі слабким зором). Людина нібито отримує виклик з боку природи, бога. У цьому висловлюванні можна відчутти можливість боротьби з хворобою, з недугами, боротьби, з якої є надія вийти переможцем.

Прикметник *disadvantaged* теж поширив коло свого вжитку як евфемістичний перифраз пов'язаний з найменуванням психічного стану. Наприклад, *intellectually disadvantaged* означає "з низьким інтелектом", і фактично є синонімом прикметників *stupid* та *imbecile*, яких автори відповідних публіцистичних статей, аналітичних оглядів та пропагандистських буклетів намагаються уникати.

У 1989 р. у Великій Британії був прийнятий закон про дитинство (Children Act), який увійшов у дію в 1991 р. Цей закон передбачає системний підхід до проблем дитинства. У ньому висунуто цілу низку положень, які мають за мету захист прав дитини. Діти з неблагополучних сімей, а також ті, які мають фізичні вади, визначаються загалом як *children in need*:

The definition of "in need" in the Children Act brings together children with disabilities and those whose needs relate to social and economic deprivation [11: 5].

Як бачимо, слово *need(s)* практично охоплює усі аспекти дитячого неблагополуччя. Воно є загальним евфемізмом, оскільки "прикриває" реальні біди та нещастя дитини.

Жорстокість по відношенню до дітей в цьому законі, а також в інших документах та аналітичних оглядах не називають *cruelty to children*. Тут превалує лексема *abuse: (a child abuse)*, де семантично ємке слово *abuse* означає і биття дитини, і її згвалтування, а також вербальні образи. За цим словом іноді приховані справжня звірячість та лютість тих, хто ображає дитину. Але слово *abuse* настільки неконкретне, що воно пом'якшує повідомлення про конкретні звірячі дії насильників та гвалтівників.

Діти-сироти в цих текстах зазвичай називаються не *orphans*, яке є лексемою з вказаним прямим значенням, а *children whose parents are dead*.

Певна делікатність виявляється і по відношенню до жінок, які чекають дитину. *Pregnant woman* поступається місцем висловленням *expectant mother* або *woman who expects a baby*.

Навіть саме процес народження дитини описується без вживання слів, які містять домінуючу сему народження. Замість висловів *to give birth to a child* у текстах превалує словосполучення *to have a child*, а замість *when a child is to be born* вживається висловлювання *when the baby is due*.

Таким чином, можна зазначити, що одним з головних засобів мітгації у текстах соціально – економічної тематики є евфемізми та евфемістичні перифрази, які виконують різні функції. Одна з них це намагання подати соціальне життя в більш благонадійному світі, ніж це є в реальності, створити оптимістичний настрій у читача, розкривши можливі перспективи у майбутньому. З другого боку, в такий спосіб чиновники, наділені владою, намагаються захиститися від критики з боку пересічних громадян, створюючи картину відносного благополуччя.

Виправданим, на наш погляд, є вживання евфемізмів, коли це стосується фізичного або психічного стану людини, незахищеності дітей. Етичні евфемізми допомагають висловити повагу до незахищених та малозабезпечених верств населення, уникнути їх приниження, але тільки тоді, коли це не супроводжується лицемірством з боку тих, хто є наділеним владою.

Оскільки евфемізми належать до дуже динамічного розряду лексики, необхідно постійно фіксувати з'явлення нових евфемізмів та їх перехід до загальноживаного розряду лексики, а також інші процеси, які ведуть до мітгації в мовній картині світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Дмитрук О. В. Маніпуляція поняттями і фактами в сучасних англійських ЗМІ // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна – 2005. – № 667. – С. 57-61.
2. Стилистика английского языка / А. Н. Мороховский, О. П. Воробьева, Н. И. Лихошерст и др. – К.: Вища школа, 1984. – 248 с.
3. Вандриес К. Язык. Лингвистическое введение в историю. – М.: УРСС, 2001. – 408 с.
4. Москвин В. П. Эвфемизмы: системные связи, функции и способы образования // Вопросы языкознания. – 2001. – № 3. – С. 58-70.
5. Ingemanson B. An euphemism for cheer: everyday euphemisms in American English // Proceedings: Intern. Conf. – Vladivostok, 1997. – P. 143-148.
6. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов. – М.: Советская энциклопедия, 1969. – 606 с.
7. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. – Полтава: Довкілля, 2006. – 716 с.
8. Social Welfare in Britain. – L.: Foreign and Commonwealth office, 1994. – 28 p.
9. Green J. Dictionary of New Words. – М.: Veche, Persey, 1996. – 352 p.
10. Galperin I. R. Stylistics. – М.: Higher School, 1977. – 332 p.
11. Child Welfare in Britain. – L.: Foreign and Commonwealth office, 1994. – 16 p.

Матеріал надійшов до редакції 05.03. 2009 р.

Кантур К. А. Эвфемизация в социально-экономическом дискурсе.

Статья освещает вопросы, связанные с функционированием эвфемизмов и их прагматическими задачами в коммуникативном пространстве, путем определения социально-экономических и политических факторов, которые обуславливают пополнение эвфемистического пространства новыми единицами, а также анализа концептуально-семантических и прагматических особенностей эвфемизмов в социально-экономическом дискурсе.

Kantur K. O. Euphemisation in the Social-Economic-Discourse.

The article deals with the questions of euphemisms functioning and their pragmatic issues in the communicative field by means of social-economic and political factors, stipulating the enriching of the euphemistic field with new items, by means of conceptual-semantic and pragmatic peculiarities of euphemisms analysis in the social-economic discourse.